

ТАРЫХ ИЛИМДЕРИ. САЯСАТ ТААНУУ
ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ. ПОЛИТОЛОГИЯ
HISTORICAL SCIENCES. POLITICAL

Бейшеналиев А.Б.

**АКШ МАМЛЕКЕТИНИН ТЫШКЫ САЯСАТЫНДАГЫ НЕГИЗГИ
 ПРИОРИТЕТТЕРДИ КАЛЫПТАНДЫРГАН УЛУТТУК КООПСУЗДУК
 СТРАТЕГИЯЛАРЫ**

Бейшеналиев А.Б.

**СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ, ФОРМИРУЮЩИЕ
 ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ ГОСУДАРСТВА США**

A.B. Beishenaliev

**NATIONAL SECURITY STRATEGIES THAT FORMED THE MAIN PRIORITIES OF
 THE US FOREIGN POLICY**

УДК: 372/27.371

Макалада алгач улуттук кызыкчылык деген түшүнүккө ачыктама берилип, бул түшүнүк АКШнын көз карашы менен берилди. АКШда улуттук коопсуздук стратегияларынын иштелип чыгышы жана ишке ашырылышы кеңири жазылган. Стратегияга ылайык АКШнын эң башкы милдеттемеси болуп эл аралык терроризм сыяктуу глобалдык коркунучтарга каршы туруу эсептелет. Бул стратегиялар алкагында АКШнын башка мамлекеттерде жүргүзүп жатка иш-аракеттерине да басым жасалды. Айтылгандар менен катар эле дүйнөнүн башка мамлекеттери менен алака курууда АКШ дипломатияга таянаары белгиленип мамилеси болбогон 5 мамлекет көрсөтүлгөн. Бул стратегиянын негизинде кабыл алынган маанилүү документтер жазылып корутундулар чыгарылган.

Негизги сөздөр: улуттук коопсуздук, демократиянын принциптерин коргоо, геосаясий атаандаш, демократиянын жалпы баалуулуктары, протекционизм тенденциясы, шериктештик (союздук) мамилелерди чыңдоо.

В статье вначале раскрывается понятие «национальный интерес», с точки зрения США. В США подробно описано происхождение и реализация стратегии национальной безопасности. Согласно стратегии, главной обязанностью США является противостояние таким глобальным опасностям, каким является международный терроризм. Основной упор сделан проведенным действиям другим странам в рамках данных стратегий. Наряду со сказанными, отмечено, что в строении отношения с другими государствами США опирается на дипломатию, указано 5 государств, не имеющих отношения с США. На основании этой стратегии описаны принятые важные документы и проведены выводы.

Ключевые слова: национальная безопасность, защита принципов демократии, геополитическое противостояние, общие ценности демократии, тенденция протекционизма, укрепление союзнических отношений.

This paper first reveals the concept of "national interest", from the US perspective. In the United States described in detail the origin and the implementation of national security strategy. According to the strategy of the United States the main duty is the opposition in such a global threat, what is

international terrorism. The main emphasis is conducted operations to other countries in the framework of these strategies. Along with the above, it noted that in the structure of relations with other states based on US diplomacy, indicated 5 states that do not have relations with the US. Based on this strategy, described the adoption of important documents and conclusions made.

Key words: national security, the protection of the principles of democracy, geopolitical confrontation, the common values of democracy, the trend of protectionism, strengthening allied relations.

Коом менен мамлекеттин, улуттук баалуулуктар менен жашоо образынын өтө маанилүү кызыкчылыктарын коргоо «**улуттук коопсуздук**» түшүнүгү аркылуу туюнтулат. АКШда улуттук коопсуздук деп мамлекеттин өзүнө каршы багытталып, тыштан келген иш-аракеттерге болгон коргонуу чараларынын натыйжасы болуп эсептелип, мамлекеттин коопсуз жашоо-тиричилигин камсыз кылган шарттар түшүнүлөт¹. Улуттук коопсуздукту жалпы дүйнөдөгү тынчтыкты сактоо шарттарында өзүнүн артыкчылыктары менен ички өнүгүүсүнүн деңгээлине таянып эл аралык мамилелер системасында өлкөнүн позитивдүү абалы катары түшүнүү да кездешет². Келтирилген аныктамалардан улуттук коопсуздук – бул коом менен мамлекеттин фундаменталдуу кызыкчылыктарын ишке ашырууну кепилдикке алуу менен камсыз кылган, ошондой эле улуттук баалуулуктарды коргогон элементтер менен мамилелердин кандайдыр бир системасы эсептелет деген тыянакты алууга болот. Улуттук коопсуздукту камсыз кылуунун башкы максаты болуп негизги социалдык топтор

¹ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>;

² The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

үчүн жагымдуу болгон, мамлекеттин территориалдык бүтүндүгүн, коомдук жана мамлекеттик түзүлүштүн негизги институттарын, баалуулуктарын жана башка маанилүү мүнөздөмөлөрүн сактап калууга көмөк берген даражадагы көз карандысыздыкты түзүү эсептелет.

2015-жылдын июль айынын башында Орусия Федерациясынын Уфа шаарында болуп өткөн БРИКС жана ШОС эл аралык уюмдарынын жыйыны монополярдуу дүйнөлүк геосаясий күч балансын кайра карап чыгып, плюралисттик маанайдагы геосаясатты жүргүзүү зарылдыгын жаратса да, гегемонизмге умтулган Америка Кошмо Штаттары дүйнөлүк геосаясий процесстердин эң активдүү катышуучусу болуп кала берүүдө. Колоссалдуу геосаясий ресурстарга ээ болуу АКШ мамлекетине эл аралык мамилелердин өтө таасирдүү субъектиси болуусуна эң ыңгайлуу мүмкүндүктөрдү бергендиктен, АКШнын эл аралык аренадагы геосаясатынын башкы максаты болуп өздөрүнүн улуттук кызыкчылыктарын ишке ашыруу, коомдук баалуулуктарын коргоо жана улуттук коопсуздугун камсыз кылуу эсептелет. Мамлекеттин бул жоболорунун стратегиясын чагылдырган документ «*Улуттук коопсуздуктун стратегиясы*» деп аталат. АКШнын мыйзамдарына ылайык Президенттин кайрылуулары аркылуу Конгресске документтерди жыл сайын сунуш кылып турган АКШнын администрациясы жогоруда сөз болгон Стратегияны калыптандыруу иши менен алектенет.

XXI кылымдын алгачкы 10 жылында, башкача айтканда, АКШнын кырк үчүнчү президенти Джордж Буш кичүү эки мөөнөткө бийлик жүргүзгөн 2001-2009-жылдары улуттук коопсуздуктун Стратегиясы 2 жолу, же 2002- жана 2006-жылы иштелип чыккан жана расмий жарык көргөн. Бул документтерде чагылдырылган материалдардан өз Стратегиясын ишке ашырууда АКШ бүткүл дүйнөлүк масштабдагы гегемонисттик тенденцияларды көздөп жаткандыгын ачык байкоого болот.

Ошентип, 2002-жылдын жыйырманчы сентябрында Джордж Буш кичүүнүн администрациясы тарабынан 2001-жылдын 11-сентябрындагы террористтик соккудан кийин дүйнөлүк держава болуп саналган АКШнын коопсуздугун камсыз кылуу доктринасын калыптандыруунун алгачкы аракети болуп саналган улуттук коопсуздуктун Стратегиясы расмий жарык көргөн. Стратегияда чагылдырылган АКШнын негизги стратегиялык жоболору болуп төмөнкүлөр саналган: 1) терроризм менен күрөшүү жана 2) демократиянын жыргалчылыктары менен эркиндиктерин бүткүл дүйнөгө жайылтуу³.

Аталган документе демократиянын принциптерин коргоо жана жайылтуу, эркиндиктин пайдасына тынчтык зонасын кеңейтүү максатында колдо-

нулган АКШнын мурда болуп көрбөгөндөй аскерий күч-кубатын, экономикалык жана саясий таасирин күчөтөө ачык жана так кесе баса белгиленген⁴. Стратегиянын авторлорунун пикири боюнча мындай жобо колоссалдуу жоопкерчилик, милдеттемелер жана мүмкүндүктөр менен тыгыз байланышкан. Стратегияга ылайык Америка Кошмо Штаттары демократиянын жыргалчылыктарын жактап, өз элин коргогон каалагандай мамлекеттин таламын талашат; эркин соода менен эркин рынокту өнүктүрүүнү колдошот; өз элине инвестиция киргизип, калктын жашоо-тиричилигинин деңгээли менен мамлекеттин гүлдөп-өнүгүүсүнө көмөк берген өлкөлөрдүн өнүгүүсүнө жардам көрсөтөт. Мындан сырткары, АКШнын Өкмөтү тынч дүйнөнү куруу жалгыз өзүнүн колунан келбестигин мыкты түшүнүп, бул максатта ООН, ВТО, ОАГ жана НАТО өндүү мамлекеттер аралык жана көп жактуу институттардын катыштыгына муктаж экендигин жашырбайт.

Стратегияга ылайык АКШнын эң башкы милдеттемеси болуп эл аралык терроризм сыяктуу глобалдык коркунучтарга каршы туруу эсептелет. Өз калкын сактоо максатында аскерий күч колдонуу, укук коргоо органдары, чалгындоо ишмердигин жүргүзүү сыяктуу аскерий арсеналдын баардык каражаттарын пайдаланат⁵. Акыркы жылдары мамлекеттин душманынын «мүнөзү» маңыздуу түрдө өзгөрдү, эми «душман» деп күч-кубаттуу жана таасирдүү мамлекеттерди баш аламандыкка салууга жөндөмдүү террористтик торчолорго бириккен адамдардын айрым топтору түшүнүлөт деп баса белгиленет. Ошентип, Америкага, анын достору менен шериктештерине (союздаштарына) адамдардын анча чоң эмес топторунун колуна тийген алааматтык (катастрофалык) масштабдагы кыргын салган жана талкалаган технологиялары коркунучтуу болуп саналат.

Стратегияда жакырчылык, өнүккөн демократиялуу институттардын болбошу жана жемкорлук (коррупция) аларды террористтик торлордун кирип кетүүсүнө мажбурлаган айрым мамлекеттер тууралуу да материал бар. Өз жарандарына ырайымсыз мамиле кылган; бийлик төбөлдөрүнүн жеке керт башынын кызыкчылыгынын максатында улуттук ресурстарды сарптаган; эл аралык укуктун нормаларын сыйлабаган; коңш мамлекеттерге кооптонууну туудурган; терроризмди колдоп, АКШга жек көрүү сезими менен мамиле кылган мындай мамлекеттерди Стратегия *түрткүнчүк мамлекеттер (государства-изгой)* деп атайт⁶. Мындай мамлекеттер массалык

⁴ The Supporting Human Rights and Democracy: The U.S. Record 2007. Государственный департамент США // <http://www.state.gov/g/drl/rls/shrd/2007/>

⁵ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // [http:// georgew-bush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html](http://georgew-bush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html)

⁶ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // <http:// georgew-bush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>

³ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // <http:// georgew-bush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>

кыргын салуучу куралдарды колдонуу менен бүткүл дүйнөгө коркунуч туудураары айрыкча баса белгиленет. Азырынча Стратегияда түрткүнчүк мамлекеттердин конкреттүү тизмеси келтирилбесе да, массалык кыргын салуучу куралдарды издеп жана даярдап жаткан мындай душмандар «кылтакка илинип жатканы» тууралуу айтылып келет. Мисалы, Стратегияга ылайык, АКШ Ирактын Иранга каршы химиялык куралдарды пайдалануу гана эмес, ядролук жана биологиялык куралды да даярдап жаткандыгы тууралуу далилдерди алганы айтылат. Ушундай эле далилдерге таянып АКШ Түндүк Корея баллистикалык ракеталарды сатып, массалык кыргын салуучу куралдардын өздүк потенциалын өстүрүп жатса, Иран ядролук потенциалын өстүрүүгө далалаттанууда. Афганистан болсо террористтик торлордун чордону болуп саналат. Стратегия боюнча Американын ролу шериктештик (союздаш) мамилелерди күчөтүү, мурдагы касташтар (противники) менен өнөктөш (партнерские) мамилелерди орнотуу, аскерий технологияларды жакшыртуу, ракеталарга каршы коргонуу системасын өнүктүрүү, чалгындоо ишмердигине басым жасоону күчөтүү аркылуу түрткүнчүк мамлекеттерди ооздуктай алат. Стратегияда ооздуктоого баш бербеген жана кол салууга толук мүмкүндүгү бар түрткүнчүк мамлекеттерге карата АКШ озунуп сокку уруу укугуна ээ экендиги баса көрсөтүлгөн⁷. Стратегия боюнча потенциалдуу душманга озунуп сокку уруу методдору төмөнкүлөрдөн турат:

- зарыл болгон учурда АКШ алдын алуу максатындагы иш-чараны жасайт, бирок, башка мамлекеттерге Стратегияда «preemption» деп аталган алдын алуу максатындагы агрессияны колдонууга мүмкүндүк бербеш үчүн АКШнын мындай иш-чарасы дайыма эле күч колдонуу методдору менен коштолбойт;

- коркунучтун кооптуулугунун жалпы баасын калыптандыруу үчүн АКШ жакшыртылган чалгындоо системасын, шериктештер (союздаштар) менен биргелешкен иш-чаранын координациясын түзүү максатын көздөйт.

Стратегияда АКШнын эң негизги георсаясий атаандашы болгон Орусия менен алака тууралуу бул эки мамлекет соңку жаңы мезгилдеги коркунучтар менен шартталган жалпы кызыкчылыктарга ээ деп айтылат. XXI кылымдын башындагы Орусия демократиялуу келечекке өтүп, терроризмге каршы активдүү күрөшкөн мамлекет болгондуктан, Стратегияда АКШ менен Орусия жалпы баалуулуктардын негизинде баштарын бириктирет деген ниет чагылдырылган. Демократия жана ачык экономика эл аралык тартип менен туруктуулуктун (стабилдүүлүктүн) негизи болуп саналгандыктан, бул баалуулуктарга өтүп жаткан Орусияны Америка кызуу колдоорун

билдирген. Ошентип, кансыз согуштан (холодная война) бери конфронтацияда жүргөн эки мамлекеттин ортосундагы мамилелердин мүнөзү терроризмге каршы күрөшүү жана ракеталарга каршы коргонуу системасын өнүктүрүү чөйрөлөрүндөгү кызматташтык сыяктуу трансформацияга дуушарланган.

Сөз болуп жаткан расмий документте геосаясий мейкиндиктин башка катышуучулары үчүн АКШнын иш-аракеттеринин себептери ачык, так, ал эми күч тең салмактуу, иш болсо адилет болууга тийиш деп баса көрсөтүлгөн. Стратегияда болуп жаткан геосаясий реалийлерди эске алуу менен улуттук коопсуздуктун институттарын өзгөртүп түзүү (реорганизациялоо) зарылдыгы өзүнчө пункт катары берилген. Берилген концепцияга ылайык душманды алыскы аралыктан туруп аныктоо (табуу), алыстан сокку уруунун бийик даражадагы таамайлыгы жана башка ушу сыяктуу активдерди өнүктүрүү аркылуу аскерий түзүмдөрдү (структураларды) өзгөртүү да ыктымал. Америкалык куралдуу күчтөрүн океандын артындагы мамлекеттерде жайгаштыруу АКШнын шериктештер (союздаштар) жана достор алдындагы милдеттеринин символу катары таанылгандыктан, Америка бүткүл дүйнө боюнча жайгаштырылган аскерий базалар менен станцияларга муктаж делет. Ошондой эле мамлекеттин чалгындоо кызматынын мурдагы жөндөмдүүлүктөрүн кайрадан өзгөртүп түзүү, жаңы жөндөмдүүлүктөрү менен интеграцияланган коргонуу жана укук коргоо системаларын куруу да пландаштырылат.

Жогоруда айтылгандар менен катар эле дүйнөнүн башка мамлекеттери менен алака курууда АКШ **дипломатияга** таянат деп баса белгиленет. Ушуга байланыштуу АКШнын мамлекеттик департаменти башка мамлекеттер менен болгон эки жактуу мамилелерди башкаруу демилгесин кабыл алуу максатында кошумча каржы (финансы) булактарын алып турат. Жогоруда сөз болгон максавттарга жетүү үчүн эффективдүү эл аралык кызматташтык зарыл болгондуктан, өкмөттүк эмес уюмдар жана эл аралык мекемелер менен ийгиликтүү кызматташуунун маанилүүлүгү баса белгиленет. Стратегия боюнча АКШнын дипломатиялык институттарына бүткүл дүйнө АКШны мыкты түшүнүүсүнө көмөк берген маалыматтык (информациялык) иш-аракеттерди жүргүзүү жоопкерчилиги жүктөлгөн.

Бүгүнкү күндө Америка Кошмо Штаттары төмөнкү 5 мамлекетти кошуп эсептебегенде, дүйнөнүн дээрлик баардык өлкөлөрү менен дипломатиялык мамилелерге ээ:

- Бутан мамлекети;
- Иран (1980-жылдын 7-апрелинде токтотулган);
- Куба (1961-жылдын 3-январында токтотулган);
- Сирия (2014-жылдын 18-мартында токтотулган);
- Түндүк Корея.

Аталган документтин соңунда азыркы учурда мамлекеттердин ички жана тышкы иштеринин ортосундагы айырмачылык четке кагылып, расмий чек арадан сырткары болуп жаткан окуялар өлкөнүн

⁷ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // [http:// georgewebush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index. html](http://georgewebush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html)

ички окуяларына зор таасир бере баштагандыктан, АКШ коопсуздукту камсыз кылуу боюнча өзүнүн глобалдык милдеттемелерин аткарууну кепилдикке алган (гарантиялаган). Ошентип, 2002-жылдагы Стратегияда АКШ өзүн глобалдык лидер катары көрсөтүп, өнөктөштөрү (партнерлору) менен досторунун пикирлерин, кызыкчылыктарын жана баалуулуктарын сыйласа да, өз кызыкчылыгы жана уникалдуу милдеттемелери талап кылган учурларда башкаларга көз карандысыз иш-аракет кылаарын так кесе ачык билдирген. Пикир келишпестиктер жаралган учурда АКШ өз иш-аракеттеринин себептерин түшүндүрүү, ошондой эле, мындай пикир келишпестиктер глобалдык кызыкчылыктар менен баалуулуктарды биргелешип камсыз кылуу максаттарын четке сүрүп салбас үчүн жашоого жөндөмдүү альтернативаларды иштеп чыгуу жоопкерчилигин алган⁸.

2006-жылдын 16-мартында АКШнын улуттук коопсуздугунун жаңыланган Стратегиясы кабыл алынган. Жалпы жонунан бул документ 2002-жылдагы Стратегияны эле кайталайт. Бирок, жаңы версияда АКШнын аскерий-согуштук абалы чагылдырылып, мамлекеттин геостратегиясына зор таасир берип, анын терроризм менен күрөшүүсүнөн жана башка окуялардан улам жаралган кесепеттер кайрадан каралган. Ошол себептен, президент Буштун Кайрылуусу «Америка согуш абалында турат» деп башталып, жаңы стратегия согуш мезгилинин стратегиясы катары мүнөздөлөт.

Жаңы Стратегия боюнча глобалдык коркунучтар болуп терроризм жана массалык кыргынга салуучу куралдар кала берүүдө. Терроризм менен күрөшүү аягына чыга элек болгондуктан, Америка мурдагыдай эле эл аралык институттарга таянуу менен күчтүү шериктештер (союздаштар) менен бирдикте озунуп сокку уруу иш-аракетин уланта бермекчи. Негизги стратегиялар, мурдагыдай эле, 1) эркиндикти, адилеттүүлүктү жана адамдык арнамысты сактоо; 2) дүйнөдө демократиялуу мамлекеттердин тартибин орнотуу; 3) АКШнын тарыхый жол аркылуу калыптанган дүйнөлүк лидерлигин таануу сыяктуу максаттар эсептелген⁹.

Жаңы документте Ирак менен Афганистандагы демократиялуу өзгөрүүлөрдүн ийгиликтери, Грузиядагы, Украинадагы, Кыргызстандагы «түстүү революциялардын» оң таасирин белгиленген¹⁰. Мындан сырткары, жаңы документте калкы «өз мамлекеттериндегитирания кубулушу менен тааныш», башкача айтканда, ырайымсыз жана жемкор (коррупцияланган) бийликке ээ мамлекеттердин тиземеси

тиркелген. Бул тизмеге Түндүк Корея Элдик-Демократиялык Республикасы, Иран, Куба, Сирия, Бирма, Зимбабве, ошондой эле Белоруссия киргизилген¹¹. АКШнын Администрациясы тарабынан тирания менен күрөшүүнүн маанилүүлүгү баса белгиленип, АКШнын башка мамлекеттерге болгон достук мамилесинин критерийи катары «демократиянын жалпы баалуулуктары менен жалпы принциптерин тутууга даярдык» экендиги так кесе ачык белгиленген¹².

Жаңы документе чалгындоо кызматтарынын Саддам Хусейн башкарып турган мезгилде Ирак мамлекети массалык кыргын салуучу куралга ээ болгон деген маалыматтарына берилген баа чагылдырылган. Бул маалымат 2003-жылдын март айында АКШнын бул чөлкөмгө (регионго) жасаган аскерий операциясын баштоого шылтоо болгон.

АКШ армиясы Иракка кирип, бирок, каалаган мүдөөгө жетпей, эл аралык коомчулук алдында ыңгайсыз абалда калгандан кийин чалгындоо системасын жакшыртуу иши кабыргасынан коюлуп, жогоруда айтылган ыңгайсыздыкты жараткан маселе боюнча дайыма аныксыздыктын momenti болуп турат деген факт баса белгиленген. Стратегия боюнча терроризм менен күрөшүүнүн негизги иш-чаралары мурдагыдай эле төмөндөгүлөр менен байланышкан: 1) терроризмге превентивдүү таасир көрсөтүү; 2) массалык кыргынга салуучу куралдарга ээ болууну көздөгөн түрткүнчүк мамлекеттерге каршы иш-чараларды алып баруу; 3) АКШнын пикири боюнча террористтик торлор бекем орноп калган түрткүнчүк мамлекеттер менен болгон байланыштарды токтотуу. Терроризм менен күрөшүүдө Афганистан жана Ирак «алдыңкы чек» болуп саналгандыктан, бул өлкөлөрдөгү жагдайды андан ары турукташтыруу (стабилдештирүү) боюнча саясат алынып бармакчы.

Стратегияда чөлкөмдүк жаңжалдарды (регионалдык конфликттерди) тынчтык жолу менен чечүү боюнча атайы бөлүм бар. Анда берилген маселе боюнча АКШнын ийгиликтери белгиленип, жаңжалдарды ийгиликтүү чечүүнүн мисалдары келтирилет, жаңжал болгон зонадагы тынчтык орнотуучу квалификациялуу аскердик түзүмдөрдүн (структуралардын) болушунун маанилүүлүгү баса көрсөтүлөт.

Ошондой эле жаңы Стратегияда глобалдык экономиканын, эркин рынок менен сооданын өсүү жана өнүгүү маселелери чагылдырылган. Берилген чөйрөдөгү чечилбей жаткан көйгөйлөр катары айрым мамлекеттердин дүйнөнүн туруктуу эмес (стабилдүү эмес) чөлкөмдөрүндөгү чет өлкөлүк мунайдан (нефтиден) көз карандылыгы менен тыгыз байланышкан бир катар өлкөлөрдөгү протекционизм тенденциясы аталган. Рынок реформасын жүргүзүү

⁸ The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>

⁹ The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

¹⁰ The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

¹¹ The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

¹² The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

маселеси боюнча Украина, Казакстан, Вьетнам, Орусия өндүү өнүгүп келе жаткан өлкөлөр менен иш алып баруунун зарылдыгы баса белгиленген. АКШнын энергетикалык өнүткөгү көз карандысыздыгын камсыз кылуу зарылдыгына өзгөчө көңүл бурулган. Анткени, АКШнын энергетикалык көз карандысыздыгынын негизинде мунай (нефть) сунуш кылган чөлкөмдөрдүн диверсификациясы эсептелет. Мындай диверсификация мунай (нефть) сунуш кылган бир катар мамлекеттердеги жемкорлукка (коррупцияга) ыңгайлуу шарттарды түзүп, ошол мамлекеттердин расмий кирешесин калыптандыруудагы негативдүү тенденцияларды четке кагууга мүмкүндүк берет.

Өнүгүүсү артта калган мамлекеттердин проблемасына карата АКШ тарабынан көрсөтүлгөн жардамдын төмөнкүдөй эки түрү айырмаланат: 1) эл аралык өнөктөштөр (партнерлор) менен бирдикте «жакшы башкарылган» (well-governed states) деп аталган мамлекеттерди түзүүгө багытындагы кызматташтыкты шарттаган «трансформациялык» дипломатияны пайдалануу; 2) өнүгүп келе жаткан мамлекеттерге тикелей жардамды көбөйтүү.

Стратегияда глобалдык күчтүн башка борборлору менен алакалашуунун төмөнкүдөй 5 принциби келтирилген: 1) конструктивдүү эмес эки жактуу мамилелерден баш тартуу; 2) өнөктөштөр (партнерлор) менен болгон өз ара алаканы жөнгө салган легитимдүү жана реалдуулукка адекваттуу болгон институттарды калыптандыруу; 3) өздүк жарандардын өнөктөш (партнер) мамлекеттерге карата болгон мамилесин эске алуу; 4) башка мамлекеттерди тандоого карата диктаттан баш тартуу, бирок, мындай тандоого карата реакция кылуу укугун АКШга калтыруу жана 5) бир жактуу иш-аракеттерди кылууга болгон даярдык¹³.

Айтылгандар төмөнкү корутундуларга негиз боло алат:

1. АКШ ааламдашып бара жаткан заманбап дүйнөдөгү супер держава статусуна ачык далалаттанган мамлекет катары өзүнүн улуттук кызыкчылыктарын аскерий-күч колдонуу, же кийлигишүү жолу аркылуу гана эмес, башка мамлекеттердин

алдында кадыр-барк жана бедел топтоо аркылуу камсыз кылуу аракетинде. Ал эми АКШнын дүйнөлүк саясатка таасир берүү деңгээли менен геосаясий «салмагы» анын геосаясий ресурстарынан (финансылык-экономикалык, аскерий потенциалынан, территориясынын көлөмүнөн, башка материктерден алыс, океандар менен курчалып жайгашкан географиялык ордунан), ошондой эле азыркы кезде түзүлгөн дүйнөнүн геосаясий картинасынан, башкача айтканда, дүйнөлүк геосаясий кырдаалдарды калыптандырган шарттардан жана геосаясий мейкиндиктин абалына тийгизген таасирлерден көз каранды.

2. АКШнын геостратегиясын ишке ашыруунун негизги максаттары болуп саясий жана экономикалык эркиндик, башка мамлекеттер менен тынчтык мамилерин түзүү, адамдын кадыр-баркын сыйлоо саналат. Берилген максаттарга жетүү үчүн АКШ төмөнкүдөй милдеттерди чечүүгө далалаттанат: 1) глобалдык терроризм менен күрөшүү үчүн шериктештик (союздук) мамилелерди чыңдоо; 2) чөлкөмдүк жаңжалдарды (регионалдык конфликттерди) жөнгө салууда башка мамлекеттер менен бирдикте кызматташуу; 3) кас маанайдагы мамлекеттерге таандык болгон массалык кыргынга салуучу куралдарды пайдалануу коркунучуна каршы туруу; 4) глобалдык экономикалык өсүштүн жаңы доору демилгесин көтөрүү; 5) коомдордун өнүгүүсү менен ачыктыгынын даражасын көбөйтүү; 6) күчтүн башка глобалдык борборлору менен биргелешкен иш-аракеттер чөйрөсүн кеңейтүү.

Адабияттар:

1. The National Security Strategy. USA, September 2002. Официальный сайт Белого Дома, США // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>;
2. The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>
3. The Supporting Human Rights and Democracy: The U.S. Record 2007. Государственный департамент США // <http://www.state.gov/g/drl/rls/shrd/2007/>

¹³ The National Security Strategy. USA, March 2006. Официальный сайт Белого Дома // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/index.html>

Рецензент: д.филол.н., профессор Мамбеталиев К.И.